

1. Dyscypliny filozoficzne

Andrzej Wiśniewski

Andrzej.Wisniewski@amu.edu.pl

Wstęp do filozofii

Materiały do wykładu

2015/2016

Pochodzenie nazwy „filozofia”

- Wyraz „filozofia” pochodzi od dwóch greckich słów:
 - *fileo* = miłuję, dążę,
 - *sofia* = mądrość, wiedza.
- A zatem, wyraz „filozofia” znaczy tyle, co:
 - „umiłowanie mądrości” lub
 - „dążenie do wiedzy”.

Pochodzenie nazwy „filozofia”

- Istnieje opowieść, że **Pitagoras** (około 570-497 p.n.e.) pierwszy użył tego słowa, pragnąc zaznaczyć, że mądrość jest rzeczą boską, natomiast śmiertelnicy mogą co najwyżej do niej dążyć czy też być jej miłośnikami.
- Jest to najprawdopodobniej tylko legenda.
- Za pierwszego filozofa uważa się **Talesa z Miletu** (624-547? p.n.e.)

- Filozofii nie można scharakteryzować poprzez wskazanie jakiegoś specyficznego obszaru rzeczywistości, który jest badany tylko przez nią.
- Filozofii nie można też opisać poprzez odwołanie się do jakiejś specyficznie filozoficznej metody poznawania, właściwej tylko jej, a nie naukom szczegółowym.

Różni filozofowie stosowali różne metody, a spór o to, która z nich jest właściwa, to właśnie jedno z zagadnień filozoficznych.

Przedmiot filozofii

- Aby scharakteryzować przedmiot filozofii, przedstawię tu (wybrane) *klasyczne problemy dyscyplin filozoficznych*.
- Namysł nad nimi pozwoli nam zrozumieć, dlaczego filozofia jest wciąż żywym przedsięwzięciem, chociaż poszczególne obszary rzeczywistości są badane przez nauki szczegółowe.
- Nawiasem mówiąc, nauki szczegółowe wyłoniły się z filozofii. Proces ten rozpoczął się w starożytności i trwa do czasów współczesnych.

Epistemologia (gnoseologia, teoria poznania)

- Nazwa dyscypliny wywodzi się od greckich słów:
 - *episteme* = wiedza,
 - *gnosis* = poznanie.

Episteme to przekonanie, które jest:

1. prawdziwe,
2. uzasadnione,
3. pewne

Klasyczne pojęcie episteme (wiedzy)

- Uwaga: Klasyczne pojęcie wiedzy nie jest jedynym; będzie o tym mowa później. Tutaj wspomnę tylko, że w filozofii greckiej przeciwieństwem *episteme* była *doxa* – mniemanie.

Klasyczne zagadnienia epistemologii

- Czym jest prawda?
- O czym możemy uzyskać wiedzę?
 - » Czy możemy uzyskać wiedzę o świecie?
- Jeśli już wiadomo o czym, to w jaki sposób?
 - doświadczenie?
 - rozumowanie?
 - intuicja?
 - objawienie?
 - „połączenie” jakichś z powyższych?

Opisowość i normatywność w epistemologii

- Jak poznajemy?
 - Pytanie o to, w jaki sposób dochodzimy do pojęć i przekonań (w tym również przekonań mylnych).
- Jak powinniśmy poznawać?
 - Pytanie o to, w jaki sposób *należy* postępować, aby dojść do *wartościowych* pojęć i przekonań (w szczególności do wiedzy w „klasycznym” sensie tego terminu).
- *Porównaj: Jak postępujemy?*
Jak powinniśmy postępować?

Metafizyka (ontologia, teoria bytu, filozofia przyrody)
Przykłady zagadnień metafizycznych

- Jakie substancje istnieją w przyrodzie?
 - Zagadnienie duszy i ciała.
 - *Mind-body problem.*
- Czy oprócz przedmiotów jednostkowych istnieją również przedmioty ogólne?
- W jaki sposób istnieje to, co uważamy za przedmioty fizyczne?

Metafizyka (ontologia, teoria bytu, filozofia przyrody)
Przykłady zagadnień metafizycznych

- Czy aktualny bieg zdarzeń w przyrodzie jest jednoznacznie i bezwyjątkowo zdeterminowany przez przebieg zdarzeń przeszłych?
- Czy w przyrodzie istnieje celowość?
- Czy istnieje Bóg, a jeśli tak, to w jakiej relacji pozostaje On do przyrody?
- Dlaczego istnieje raczej coś niż nic?

Pochodzenie nazwy „metafizyka”

- W języku greckim *fysis* to tyle, co *przyroda* (stąd „fizyka” jako nauka o przyrodzie).
- Nazwa **metafizyka** wywodzi się od greckiego zwrotu *ta meta ta fysika* (którego łacińskim odpowiednikiem jest *metaphysica*). Zwrot ten pierwotnie znaczył „[księgi] następujące po [księgach] przyrodniczych” i został użyty dla nazwania zbioru rozpraw **Arystotelesa** (384-322 p.n.e.), ustawionych w porządku katalogowym - przez porządkujących jego spuściznę - **po** rozprawach poświęconych przyrodzie. Z czasem problematykę poruszaną w tych rozprawach oraz zagadnienia pokrewne nazwano **metafizycznymi**, a jej rozważanie – **metafizyką**.
 - Sam Arystoteles mówił o **filozofii pierwszej** (gr. *prote filozofia*), czyli „dociekaniu pierwszych zasad wszystkiego, co istnieje”.

Filozofia człowieka (antropologia filozoficzna)

Przykłady zagadnień

- Czy istnieje tzw. „natura ludzka”?
- Jaką pozycję zajmuje człowiek we Wszechświecie?
- Czy istnieje tzw. „wolna wola”?
- Czy życie ma sens, a jeśli tak, to jaki?
- Jaki jest (i powinien być) stosunek jednostki do zbiorowości?
- Co to jest szczęście?

Aksjologia (ogólna teoria wartości)

- Co najmniej od czasów **Platona** (427-347 p.n.e.) mówi się o trzech **wartościach naczelnych**, którymi są:
 - » Prawda,
 - » Dobro,
 - » Piękno.

Przykłady zagadnień aksjologicznych

Przykłady zagadnień aksjologicznych:

- W jaki sposób istnieją wartości moralne i estetyczne?
- Jak poznajemy wartości moralne i estetyczne?
- Jaka jest rzeczywista hierarchia wartości?
- Czy w oparciu o wiedzę o faktach możemy uzyskać wiedzę o wartościach?

- Charakteryzowanie w tym miejscu przedmiotu etyki byłoby zbędną pedanterią. Warto jednak pamiętać, że istnieją:
- Etyka *opisowa* (teoria moralności): *opisuje* ona zachowania ludzkie lub społeczne w ich aspekcie moralnym.
- Etyka *normatywna*: odpowiadająca na pytania dotyczące tego, jak ludzie *powinni* postępować.

Estetyka – przykłady zagadnień

- Jak istnieje dzieło sztuki?
- Czym jest przeżycie estetyczne?
- Czym są (poszczególne) wartości estetyczne i jaka jest ich hierarchia?

Filozofia społeczna – przykłady zagadnień

- Czym jest więź społeczna?
- Dlaczego jedne formy organizacji społecznej (ustrojowej) są lepsze od innych?
- Na czym polegają sprawiedliwość społeczna i sprawiedliwy podział dóbr?
- Czy dzieje mają sens, a jeśli tak, to jaki?

- Przedstawiony podział filozofii na dyscypliny jest tylko jednym z możliwych.
- W szczególności, gdy weźmiemy pod uwagę przedmioty rozważań, możemy wyodrębnić:
 - filozofię historii (historiozofię),
 - filozofię prawa,
 - filozofię kultury,
 - filozofię religii,
 - filozofię Boga,
 - filozofię umysłu,
 - filozofię nauki,
 - filozofię fizyki,
 - filozofię biologii
 - etc.

„Złymi świadkami są oczy i uszy ludziom,
którzy mają dusze barbarzyńców.”

Heraklit z Efezu (V wiek p.n.e.)